ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА ДОСТУПНОСТ ИНФОРМАЦИЈА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

MAGENTA

АСК
РЕПУБЛИКА СРБИЈА
АГЕНЦИЈА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ КОРУПЦИЈЕ

Публикација „Остваривање права на доступност информација од јавног значаја“ је израђена у оквиру пројекта „Спречавање корупције кроз оснаживање и умрежавање младих на регионалном нивоу“.

Пројекат „Спречавање корупције кроз оснаживање и умрежавање младих на регионалном нивоу“ је финансиран преко Агенције за спречавање корупције, а средствима из буџета Републике Србије.

Сви ставови и мишљења изнети током трајања овог пројекта не представљају нужно и ставове Агенције за спречавање корупције

Све захтеве који се односе на репродуковање или превођење целог или дела овог документа требало би упутити на Центар за образовање и развој МАГЕНТА (magenta.serbia@gmail.com).

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА ДОСТУПНОСТ ИНФОРМАЦИЈА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

Центар за образовање и развој МАГЕНТА

Фебруар 2025.

Садржај

Уводна реч: Како права на информације од јавног значаја утичу на транспарентност и демократске процесе у друштву 6

1. Право на приступ информацијама од јавног значаја у Републици Србији 7

2. Међународни стандарди – међународни документи који гарантују право на приступ информацијама 9

2.1. Декларација о правима човека 9

2.2. Конвенција о људским правима 9

2.3. Закључци и препоруке Европског суда за људска права 10

3. Која су права грађана? 11

3.1. Права грађана на приступ информацијама 11

3.2. Право на приступ документима које држава, локалне власти и јавне институције поседују 11

3.3. Право на специфичне категорије информација 11

3.4. Ограничења и изузеци 13

4. Како се подноси захтев за приступ информацијама од јавног значаја? 14

4.1. Образац захтева и његова структура 14

4.2. Подношење захтева: лично, електронски, усмено 14

4.3. Рокови за одговор 15

5. Ко може да поднесе захтев за приступ информацијама од јавног значаја? 16

5.1. Права физичких и правних лица 16

5.2. Ограничења права на приступ 17

6. Када се приступ информацијама од јавног значаја може одбити? 18

6.1. Врсте изузетака: поверљивост, заштита личних података, национална безбедност 18

6.2. Заштита од злоупотребе права на приступ 19

7. Рад јавних органа у процесу обраде захтева за приступ информацијама од јавног значаја 21

7.1. Организација рада у јавним институцијама 21

7.2. Како се осигурава доступност информација? 22

7.3. Како се утврђује које информације могу или не могу бити објављене? 22

8. Контроле и механизми надзора 24

8.1. Ко надзире рад институција у остваривању права на информације од јавног значаја? 24

8.2. Утицај Повереника на праксу доступности информација 25

9. Одговорност институција у случају одбијања захтева за приступ информацијама од јавног значаја 27
9.1. Како институције треба да образложе одбијање захтева? 27
9.2. Санкције у случају кршења закона 27
10. Пример позитивног и негативног одговора институције на захтев за приступ информацијама од јавног значаја 29
10.1. Пример позитивног одговора 29
10.2. Пример негативног одговора 30
11. Пример одбијања захтева за приступ информацијама од јавног значаја или недостављања одговора („Ћутање управе“) 31
11.1. Пример 1: Одбијање захтева због националне безбедности 31
11.2. Пример 2: Неодговорени захтев због административних проблема 31
11.3. Пример 3: Одбијање захтева због заштите личних података 31

Уводна реч: Како права на информације од јавног значаја утичу на транспарентност и демократске процесе у друштву

Право на информације од јавног значаја има велики утицај на транспарентност и демократске процесе у друштву, јер омогућава грађанима и медијима да имају приступ важним подацима који су у власништву јавних институција и органа власти. Ово право осигурава да власт буде одговорна за своје поступке, што је кључно за функционисање демократског система.

Ево неких важних аспеката како право на информације утиче на транспарентност и демократију:

- Повећање транспарентности: Када власти морају да пружају информације које се односе на јавни интерес, грађани добијају увид у рад и одлуке владе, што спречава корупцију и неефикасност. Отвореност власти према јавности повећава поверење у институције и омогућава јавности да буде боље информисана.
- Ојачавање демократске контроле: Грађани и медији могу користити информације које добију преко овог права да истражују активности власти, износе проблеме, критикују одлуке и предложе алтернативе. Ово ствара окружење у којем власти морају да раде у најбољем интересу друштва, јер су под сталним надзором.
- Подршка одговорности власти: Када су информације доступне јавности, власт је под већим притиском да донесе одговорне и оправдане одлуке. Ова одговорност такође значи да власти не могу скривати или манипулисати подацима у својој корист.
- Повећање учешћа грађана: Грађани који имају лак приступ информацијама могу бити активнији у политичким процесима, као што су избори, јавне расправе и формирање јавних политика. Што је више људи информисано, то је већа шанса за одговорну и инклузивну владу која разматра потребе различитих друштвених група.
- Оснаживање медија и новинара: Медији играју кључну улогу у демократији, јер извештавају јавност о важним питањима. Право на информације им омогућава да истражују и објављују критичке извештаје који могу довести до промена у политици и праксама власти.
- Подстицање правде и једнакости: Када су сви грађани у могућности да добију исте информације, смањује се могућност да неке групе буду изостављене у одлучивању. Свеобухватни приступ информацијама подстиче већу социјалну и економску правду.

Право на информације од јавног значаја не само да оснажује демократију, већ такође доприноси развоју здравог и функционалног друштва у којем су јавне институције одговорне и активни грађани доприносе доношењу бољих одлука.

1. Право на приступ информацијама од јавног значаја у Републици Србији

Право на приступ информацијама од јавног значаја у Републици Србији има чврст уставни и законски оквир који омогућава грађанима да имају увид у информације које су у власништву јавних органа и институција. Ово право је предуслов за већу транспарентност и одговорност власти, као и за ефикасније функционисање демократских процеса у друштву.

1. **Устав Републике Србије**

Право на приступ информацијама од јавног значаја у Србији подразумева уставну заштиту слободе изражавања и права на информације. Ово право је загарантовано Уставом Републике Србије, који је основни правни акт у земљи.

Члан 51. Устава Републике Србије: Члан 51. прописује да "свако има право на приступ подацима који су у поседу државних органа и организација којима су поверена јавна овлашћења", а такође и да су органи јавне власти дужни да обезбеде транспарентност у свом раду. Овај члан наглашава значај доступности информација за грађане као предуслов за демократску контролу власти и учешће јавности у одлучивању.

2. **Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја**

Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја Републике Србије (Сл. гласник РС бр. 120/04, 54/07, 104/09, 36/10, 105/21) чини основни правни оквир који детаљно уређује право грађана да имају приступ информацијама које су у власништву органа јавне власти. Закон је дизајниран да обезбеди транспарентност у раду јавних органа и институција.

Основне одредбе овог Закона:

Право на приступ информацијама: Закон јасно прописује да свако лице има право на приступ информацијама које су у поседу јавних органа. Ово право није ограничено само на домаће држављане, већ и на странце.

Обустава права: У неким случајевима, право на приступ може бити ограничено ако би откривање информација угрожавало националну безбедност, јавни поредак, здравље, права других особа или пословну тајну. Међутим, и тада, закон прописује процедуру како и под којим условима се информације могу ограничити.

Јавни органи као носиоци информација: Закон дефинише који органи јавне власти држе информације од јавног значаја и на које начине треба да их учине доступним грађанима, било путем интернет страница, у формату који омогућава лако претраживање, било на други погодан начин.

Процедура за приступ: Закон прописује како се подносе захтеви за приступ информацијама, рокове у којима јавни органи морају одговорити на захтев (у

већини случајева у року од 15 дана), као и механизме за жалбу у случају одбијања приступа.

Обавеза јавних органа: Јавни органи су дужни да активно објављују информације које су од значаја за јавност, као што су подаци о буџету, јавним набавкама, одлукама које се доносе, као и други подаци који су значајни за функционисање јавне управе.

Санкције: За кршење овог закона предвиђене су санкције за одговорна лица у јавним органима који одбију да обезбеде приступ информацијама без оправданог разлога или који крше прописане рокове.

3. **Релевантни аспекти за демократију и транспарентност**

Контрола власти: Закон даје грађанима и медијима алат за надзор и контролу власти, што је основа демократије. Када власти не могу да сакрију информације од јавног значаја, јавност је у стању да идентификује пропусте, неправилности или корупцију.

Повећање учешћа: Јавни органи су обавезни да пружају информације које могу помоћи грађанима да учествују у јавним расправама, изборима и другим демократским процесима.

Поштовање људских права: Право на приступ информацијама је такође део шире заштите људских права, јер омогућава грађанима да буду боље информисани и да доносе одлуке на основу потпуних и тачних података.

Устав Републике Србије и Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја стварају чврст правни оквир за осигурање транспарентности и одговорности власти. Ова правна регулатива омогућава грађанима да буду активни учесници у демократским процесима, што има кључну улогу у спречавању злоупотреба и унапређењу демократије у Србији.

2. Међународни стандарди – међународни документи који гарантују право на приступ информацијама

Право на приступ информацијама од јавног значаја није само национални концепт, већ је такође део међународних стандарда који гарантују основна људска права. Ово право је признато као важан аспект слободе изражавања, транспарентности власти и демократских процеса у свим друштвима. У контексту међународних права, неколико кључних докумената и институција обезбеђују заштиту права на приступ информацијама.

2.1. Декларација о правима човека

Општа декларација о правима човека, коју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 1948. године, поставља основе за многа људска права која се примењују широм света. Право на приступ информацијама није изричито наведено у самој Декларацији, али је основно право на слободу изражавања и право на информације имплицитно препознато у неким члановима:

- Члан 19.: "Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе."

Овај члан ствара основну међународну обавезу за државе да обезбеде слободу изражавања и слободу пријема и ширења информација, што директно подржава право грађана на приступ информацијама које се односе на рад јавних органа.

2.2. Конвенција о људским правима

Европска конвенција о људским правима, усвојена од стране Савета Европе 1950. године, чини важан документ који се односи на заштиту људских права у Европи. Иако сама Конвенција не гарантује изричито право на приступ информацијама од јавног значаја, неколико чланова у оквиру Конвенције, и касније одлуке Европског суда за људска права, обезбеђују ово право као неотуђиво.

- Члан 10.: "Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе."

Овај члан Конвенције гарантује слободу изражавања, која подразумева право на приступ информацијама, укључујући информације које су у власништву јавних власти. Судови су тумачили да слобода изражавања и право на информације од јавног значаја могу бити повезани са демократским функционисањем друштва.

2.3. Закључци и препоруке Европског суда за људска права

Европски суд за људска права има дугу праксу у области тумачења права на приступ информацијама у контексту Европске конвенције о људским правима. Његове одлуке су снажно утицале на развој права на приступ информацијама у европском контексту.

- **Слобода изражавања и право на информације**: Европски суд за људска права је утврдио да право на слободу изражавања, као што је наведено у Члану 10. Европске конвенције, укључује и право на приступ информацијама које се односе на рад јавних органа. То значи да ако неке информације имају значај за јавни интерес, оне морају бити доступне грађанима и медијима, јер слобода изражавања подразумева право да се јавност обавести о важним питањима која се односе на управљање јавним ресурсима и одлуке власти.
- **Случајеви и тумачење**:
    - У одлуци у предмету "Gaskin v. the United Kingdom" (1990.), Европски суд је утврдио да право на приступ информацијама може бити у складу са Европском конвенцијом, посебно у случајевима када се информације односе на права појединца, као што су судски процеси или административне одлуке.
    - У предмету "Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary" (2009.), Суд је утврдио да одбијање приступа информацијама које се односе на јавну потрошњу може бити прекршено право на слободу изражавања, ако та одлука није заснована на јасним законским основама и ако није оправдано јавним интересом.

На основу праксе Европског суда, одржава се стандард да право на слободу изражавања и право на приступ информацијама треба да буде заштићено, а сва ограничења приступа информацијама треба да буду строго дефинисана и оправдана јавним интересом. Европски суд за људска права наглашава да се право на информације може ограничити само у посебним случајевима, као што су национална безбедност, права других особа, или заштита пословних тајни.

Препоруке Савета Европе такође позивају земље чланице да обезбеде механизме за ефективан приступ информацијама, посебно у контексту јавних набавки, финансијских трансакција и одлука које се тичу јавног сектора.

Међународни стандарди, као што су Декларација о правима човека, Европска конвенција о људским правима и одлуке Европског суда за људска права, јасно гарантују право на приступ информацијама као важан аспект слободе изражавања и демократског процеса. Ови стандарди постављају темељ за развој националних закона који штите право грађана на информације које се односе на јавне органе и установе.

3. Која су права грађана?

3.1. Права грађана на приступ информацијама

Право на приступ информацијама од јавног значаја представља кључно право које омогућава грађанима да имају увид у документе и податке које поседују држава, локалне власти и јавне институције. Овај концепт се заснива на принципима транспарентности, одговорности власти и демократског учешћа. У наставку су детаљно објашњена права грађана у контексту овог питања.

Грађани имају право на приступ информацијама које држава, локалне власти и јавне институције поседују, што је основно демократско право које им омогућава да прате рад јавних органа и институција, да буду информисани о одлукама које утичу на њихове животе, и да активно учествују у одлучивању. Право на приступ информацијама од јавног значаја представља важан механизам за остваривање транспарентности, контролу власти и побољшање рада јавних институција.

3.2. Право на приступ документима које држава, локалне власти и јавне институције поседују

Ово право подразумева да грађани имају право да траже и добију информације које се односе на рад државних органа, локалних власти, јавних предузећа и других јавних институција. Информације које су од јавног значаја, а које ове институције поседују, морају бити доступне грађанима. Ово укључује разне врсте докумената који су у власништву јавних органа, а који се односе на управљање јавним ресурсима, доношење закона, одлука и других аката који имају утицаја на друштво.

Пример докумената који су доступни:

- **Законодавни акти**: све одлуке, закони, прописи и акти које доносе државни органи.
- **Административни документи**: извештаји, статистике, образложења одлука.
- **Стратегије и планови развоја**: планови који се односе на развој инфраструктуре, социјалну политику, економске реформе и слично.
- **Писма и комуникација органа власти**: преписка која садржи одлуке, одговоре на захтеве, итд.

3.3. Право на специфичне категорије информација

Поред општег права на приступ информацијама, постоје и одређене специфичне категорије информација које су од посебног значаја за јавност и које морају бити доступне. Ове информације су важне за разумевање како јавни органи и

институције раде, како се троше јавна средства и како се доносе одлуке које утичу на живот грађана.

Специфичне категорије информација које су доступне јавности укључују:

Информације о јавним набавкама

Јавне набавке су процеси којима јавне власти купују робу, услуге и радове. Информације о овим набавкама морају бити доступне јавности како би се осигурала транспарентност и спречила корупција.

Примери информација: тендери, понуде, одлуке о избору добављача, уговори са добављачима, трошкови набавки и слично.

Информације о буџету

Државни и локални буџети представљају планове за трошење јавних средстава. Транспарентност у вези са овим подацима је кључна за омогућавање јавности да разуме како се новац пореских обвезника троши.

Примери информација: годишњи буџети, извештаји о буџетском извршењу, планиране и реализоване расходе и приходе.

Информације о одлукама владе и локалних власти

Одлуке владе и локалних власти које имају значајан утицај на живот грађана морају бити доступне јавности. Ове одлуке укључују законе, прописе, стратегије, планове и друга важна акта.

Примери информација: усвојене политике, планови развоја, одлуке о изградњи инфраструктуре или изградњи јавних објеката, одлуке које се односе на порезе и слично.

Информације о јавним сервисима и услугама

Јавни сервиси и услуге које пружају државни органи морају бити доступни грађанима. То укључује информације о здравственим, образовним, социјалним и другим јавним услугама.

Примери информација: доступност здравствених услуга, услови за добијање социјалне помоћи, информације о јавном превозу, као и о услугама које пружају јавне установе и предузећа.

Информације о изборима и изборним процесима

Информације о изборима су од великог значаја за демократију, јер омогућавају грађанима да донесу информисане одлуке.

Примери информација: изборни резултати, информације о кандидатима, изборне листе и изборни процеси.

Информације о заштити животне средине

Заштита животне средине је једно од важних питања које треба бити транспарентно. Информације о стању животне средине и мерама за њену заштиту такође морају бити доступне јавности.

Примери информација: извештаји о загађењу, мере заштите природе, стратегије за обнову природних ресурса.

3.4. Ограничења и изузеци

Иако право на приступ информацијама од јавног значаја подразумева значајну транспарентност, постоје и одређена ограничења која се могу применити, како би се заштитили други важни интереси. На пример:

Национална безбедност: Информације које могу угрозити националну безбедност неће бити доступне.

Лична права: Подаци који се односе на приватност појединаца могу бити изузети од обавезе да буду доступни.

Пословне тајне: Информације које представљају комерцијалне тајне или заштићене патенте не морају бити доступне.

Право на приступ информацијама од јавног значаја је једно од основних права које осигурава већу транспарентност власти и одговорност јавних институција. Специфичне категорије информација, као што су подаци о јавним набавкама, буџету, одлукама владе и локалних власти, играју кључну улогу у омогућавању грађанима да надгледају рад власти и да учествују у одлучивању о важним питањима за друштво.

4. Како се подноси захтев за приступ информацијама од јавног значаја?

Право на приступ информацијама од јавног значаја у Републици Србији је регулисано Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја. У складу са овим законом, грађани имају право да поднесу захтев за приступ документима и информацијама које државне, локалне власти и друге јавне институције поседују. Процес подношења захтева је детаљно регулисан, како би грађанима било омогућено лако и транспарентно остваривање овог права.

4.1. Образац захтева и његова структура

Захтев за приступ информацијама од јавног значаја може бити поднесен у писменој форми, иако не постоји строго прописан обавезан образац. Међутим, већина органа власти и јавних институција у Србији омогућава коришћење обрасца који олакшава процес подношења захтева. У зависности од институције, може се наћи образац који садржи следеће основне елементе:

Структура захтева:

Податци о подносиоцу захтева: Име, презиме, адреса и контакт телефон или електронска адреса. За правна лица потребни су подаци о правном лицу (име, седиште, матични број).

Информације које се траже: Јасно и прецизно описивање информација које се траже од органа власти. Овде је важно навести врсту информација или документе који се траже, како би орган власти могао лако да идентификује и пружи тражену информацију.

Начин на који се тражи информација: Може се навести да ли се захтева приступ у виду копије документа, увид у документ, или на неки други начин.

Подпис подносиоца захтева: Уколико је захтев писмени, треба га потписати подносилац.

4.2. Подношење захтева: лично, електронски, усмено

Захтев за приступ информацијама може се поднети на више начина.

- Лично

Подносилац захтева може доћи у канцеларију институције или органа и поднети захтев лично. У овом случају, обично се попуњава образац, или ако се образац већ попунио, предаје у надлежном одсеку који се бави обрадом захтева за приступ информацијама.

- Електронски

Захтев се може поднети путем електронске поште. У овом случају, подносилац захтева треба да пошаље електронску верзију образца или писмени захтев са

свим потребним подацима на адресу коју је институција одредила за пријем захтева.

Такође, неке институције имају посебне платформе или портале на интернету где грађани могу поднети захтев за приступ информацијама (на пример, путем сајта јавне институције).

- Усмено

Подношење захтева усмено није препоручљиво, јер захтев може бити одбијен ако није писмен. Међутим, ако је орган власти тако одлучио, подносилац захтева може се обратити службенику усмено, а службеник је дужан да узме у записник податке и захтев. Најчешће, усмени захтеви се одбацују уколико орган не може да обради такав захтев према прописаним процедурама.

4.3. Рокови за одговор

Рокови за одговор на захтев за приступ информацијама од јавног значаја у Републици Србији су строго прописани Законом:

а) Основни рок:

Орган власти је дужан да одговори на захтев у року од 15 дана од дана подношења захтева. Током овог периода, орган може дати информације, одбити захтев или обавестити подносиоца захтева о томе да му је потребно више времена за пружање информација.

б) Продужени рок:

Уколико је потребно да се обради велика количина података или ако информација није лако доступна, рок за одговор може бити продужен, али не може бити дужи од 40 дана од дана пријема уредног захтева. Ово је највиши рок који орган може да одреди.

У овом случају, орган власти је обавезан да обавести подносиоца захтева о продужењу рока и да објасни разлоге за продужење.

в) Изузеци од одговора у року:

У случајевима када информација коју захтевате није доступна, или када захтев није прецизно формулисан, орган може обавестити подносиоца захтева да није у могућности да достави тражену информацију или да ће бити потребно више времена.

Подношење захтева за приступ информацијама од јавног значаја у Републици Србији је релативно једноставан процес који омогућава грађанима да имају увид у рад јавних институција. Захтев се може поднети лично, електронски или, у неким случајевима, усмено, али најчешће се захтеви подносе у писменој форми. Рокови за одговор су углавном 15 дана, са могућношћу продужења ако је то оправдано.

5. Ко може да поднесе захтев за приступ информацијама од јавног значаја?

Захтев за приступ информацијама од јавног значаја може поднети свако физичко или правно лице, без обзира на националност, пребивалиште или место регистрације. Ово право је гарантовано Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја Републике Србије, и оно је једно од основних права које омогућава грађанима и организацијама да имају увид у рад јавних институција и органа власти.

Сваки грађанин Републике Србије, али и странци који бораве у Србији, имају право да поднесу захтев за приступ информацијама које држава, локалне власти или друге јавне институције поседују. Ово укључује сваког појединца који жели да добије информације о раду јавних органа.

Осим физичких лица, право на приступ информацијама имају и правна лица, тј. компаније, удружења, организације и други субјекти који су правно признати. То може укључивати приватне компаније, невладине организације, синдикате, али и државне и локалне установе.

Закон јасно истиче да право на приступ информацијама није ограничено на одређене групе људи или организација, што значи да сви имају једнака права у односу на јавне институције.

5.1. Права физичких и правних лица

Права физичких лица:

- **Право на приступ информацијама**: Сва физичка лица имају право да затраже било коју информацију од јавног значаја која се односи на рад државних органа, локалних власти и јавних институција. Ово укључује право на увид у документе, податке, одлуке и акта која су у власништву ових органа.
- **Права на приватност**: Физичка лица такође имају право да буду заштићена од оних информација које могу угрозити њихову личну безбедност, приватност или углед. У складу са тим, одређене информације које се односе на личне податке или су заштићене законом, могу бити изузете од јавног приступа.
- **Право на бесплатан приступ информацијама**: Уколико информације које се захтевају нису повезане са значајним трошковима за орган власти, право на приступ треба да буде бесплатно. У неким случајевима, орган може наплатити разумну накнаду за припрему копија докумената.

Права правних лица:

- **Право на приступ јавним подацима**: Правна лица, попут компанија, удружења или других организација, имају право да траже информације о одлукама које доносе органи власти и које могу утицати на њихов рад, пословање или јавне политике.

- **Информације о регулативи и прописима**: Правна лица често траже информације о законским и подзаконским актима који се односе на њихов сектор, као и о јавним набавкама, буџетима, јавним политикама и програмима који могу утицати на њихову делатност.
- **Права на одговорност институција**: Слично као и физичка лица, правна лица имају право да провере транспарентност рада јавних институција које доносе одлуке које се тичу њиховог интереса. Ово укључује право на увид у докумената која се односе на јавне набавке, финансијске трансакције и друга питања која су од значаја за пословање.

5.2. Ограничења права на приступ

Иако и физичка и правна лица имају право на приступ информацијама, постоје и одређена ограничења која могу утицати на ова права, и то из више разлога:

Национална безбедност: Информације које могу угрожавати безбедност земље не могу бити доступне јавности.

Лична приватност: Информације које садрже личне податке, као што су адресе, бројеви личних карата или информације о здрављу, могу бити заштићене од објављивања.

Комерцијалне тајне: Подаци који представљају комерцијалне тајне (нпр. стратегије пословања, уговори) могу бити изузети од јавног приступа.

Сви грађани, било да су физичка или правна лица, имају право на приступ информацијама од јавног значаја. Ово право је основно за функционисање демократије и транспарентности. Права која се односе на физичка лица и правна лица укључују право на увид у информације које се односе на рад органа власти, као и право да се ове информације користе за различите сврхе, укључујући мониторинг владиних поступака и доношење одлука које утичу на јавност. Међутим, право на приступ информацијама није апсолутно и постоје изузеци који се примењују у случају заштите одређених интереса као што су национална безбедност или комерцијалне тајне.

6. Када се приступ информацијама од јавног значаја може одбити?

Приступ информацијама од јавног значаја може бити одбијен у одређеним ситуацијама када постоје законски изузеци који оправдавају одбијање приступа. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја у Републици Србији прописује неколико врста изузетака који се односе на поверљивост, заштиту личних података, националну безбедност и друге интересе који могу бити угрожени објављивањем информација.

6.1. Врсте изузетака: поверљивост, заштита личних података, национална безбедност

- **Поверљивост информација**

Информације које се сматрају поверљивим, било да су означене као такве или да имају други правни статус, могу бити изузете од јавног приступа. Ове информације могу укључивати:

- ✓ Документе који садрже државне тајне.
- ✓ Комерцијалне тајне које се односе на рад компанија или јавних институција.
- ✓ Информације које су ускладиштене у оквиру поступака који подразумевају поверљивост, као што су судски поступци, истраге или преговори са трећим странама.

- **Заштита личних података**

Закон штити личне податке грађана, као што су имена, адресе, лични подаци о здрављу, као и подаци који се односе на приватни живот особе. Ови подаци се не могу открити без пристанка особе на коју се подаци односе, осим ако је јавни интерес већи од интереса за заштиту приватности.

Примери: Не може се дозволити приступ информацијама које би могле угрожавати приватност лица, као што су медицински извештаји, информације о образовању или подаци који се односе на личне финансије.

- **Национална безбедност**

Приступ информацијама који би могао угрозити безбедност земље, као што су војни планови, подаци о безбедносним операцијама, обавештајне информације или други подаци који се односе на одбрану и националну безбедност, може бити ограничен.

Ове информације могу бити класификоване као државна тајна и заштитене од објављивања.

Примери укључују стратегије одбране, безбедносне процене и извештаје који се односе на ратне припреме или опасности које би могле угрозити сигурност земље.

- **Заштита интереса правних и економских субјеката**

Приступ информацијама које могу угрожавати економске интересе фирми или јавних институција може бити одбијен. Ово укључује податке о економским стратегијама, преговорима са партнерима, уговорима или плановима који нису јавно доступни.

Пример: Јавне набавке, пословни планови, цене и услуслови комерцијалних уговора могу бити изузети ако би објављивање тих информација могло нанети штету конкурентности или финансијским интересима.

- **Заштита других легитимних интереса**

Информације које би могле угрозити правду у текућим или будућим правним поступцима, као и оне које би могле угрожити права окривљених или сведока, могу бити изузете од објављивања.

Примери: Поверљиви делови истрага или процеса који могу утицати на исход суђења.

6.2. Заштита од злоупотребе права на приступ

Законом је предвиђено да право на приступ информацијама не може бити злоупотребљено, односно, ако је подносилац захтева у намери да се користи приступ информацијама у сврху која није у складу са јавним интересом, орган може одбити захтев. Пример злоупотребе може бити:

- **Злоупотреба информација ради угрожавања других интереса**: Ако подносилац захтева користи добијене информације у циљу угрожавања личних или професионалних интереса других лица, као што је објављивање осетљивих података који би могли нанети штету конкуренцији или угрожавати приватност других.

Пример: Када неко добије информације о конкуренцији у јавним набавкама и користи их за добијање незаконите предности.

- **Намера да се узнемиравају органи власти**: Ако је циљ захтева само да се изазове опструкција рада органа власти или да се добије информација која је већ лако доступна или непотребна за јавни интерес.

Како се штити од злоупотребе?

Потврда сврхе захтева: При подношењу захтева, органи власти могу захтевати да подносилац објасни сврху за коју му је потребна информација. Ако се утврди да подносилац захтева користи право на приступ у сврхе које су у супротности са законом или јавним интересом, орган може одбити захтев.

Одбијање захтева у случају злоупотребе: Ако орган власти утврди да се информације захтевају без оправданог јавног интереса или ако се очекује да ће информације бити злоупотребљене, може донети одлуку о одбијању захтева, уз образложење.

Приступ информацијама од јавног значаја може бити одбијен када се информације односе на поверљиве податке, заштиту личних података, националну безбедност или ако би њихово објављивање угрозило економске

интересе или правну сигурност. Такође, закон штити од злоупотребе права на приступ, чиме се спречава злоупотреба информација ради угрожавања других интереса. Правила и изузеци су прописани како би се очувао баланс између права на информације и других заштићених интереса у друштву.

7. Рад јавних органа у процесу обраде захтева за приступ информацијама од јавног значаја

Рад јавних органа у процесу обраде захтева за приступ информацијама од јавног значаја од виталног је значаја за транспарентност и ефективно функционисање јавних институција. Овај процес подразумева ефикасну организацију, прецизну процедуру и одговорност органа власти у вези с одобравањем или одбијањем захтева за приступ информацијама које су од јавног значаја.

7.1. Организација рада у јавним институцијама

Организација рада у јавним институцијама које обрађују захтеве за приступ информацијама од јавног значаја укључује:

- **Одређени службеник или одељење**

Према Закону о слободном приступу информацијама од јавног значаја, свака јавна институција треба да има именованог службеника или одељење које је задужено за обраду захтева. Служба има задатак да прими захтеве, провери их и достави одговоре у прописаним роковима.

Пошто је транспарентност кључна за демократију, институције морају редовно организовати обуке за службенике који се баве овим процесом, како би били упознати с правилима и прописима који регулишу право на приступ информацијама.

- **Процедура обраде захтева**

Процес почиње када је захтев поднет. Јавни органи су обавезни да утврде да ли захтев садржи све потребне информације за процесирање. Након пријема, захтеви се прегледају, а информације се обрађују према поступку који одређује орган. Органи могу одлучити да одбију захтев или да одобре приступ у складу с прописаним процедурама.

Рок за одговор на захтев је 15 дана од дана пријема захтева (са могућношћу продужења рока у случају сложених захтева).

Ако је захтев одбијен, орган власти мора образложити разлоге за одбијање, и особа која је поднела захтев има право на жалбу и могућност да се обрати вишем органу или суду.

- **Укључивање других службених лица**

У случају да захтев захтева стручну процену, јавни органи могу укључити и друге стручне службе (на пример, правне службе, службе за безбедност, финансијске службе) како би утврдили да ли информације могу бити објављене, или да ли су потребни додатни изузеци.

7.2. Како се осигурава доступност информација?

Доступност информација се осигурава кроз неколико механизама:

- **Објављивање информација на интернету**

Јавни регистри и базе података: Већина јавних институција има обавезу да на својим интернет страницама објављују одређене информације које су од јавног значаја, као што су:

- ✓ Буџетски подаци,
- ✓ Одлуке и закључци владе и локалних власти,
- ✓ Информације о јавним набавкама,
- ✓ Извештаји о раду институција.

Редовно ажурирање: Доступне информације треба да буду редовно ажуриране и лако доступне грађанима, како би се осигурила транспарентност рада органа власти.

- **Јавне презентације и обавештења**

Обавештавање јавности: Осим објављивања на интернету, јавни органи треба да организују догађаје као што су конференције или јавне расправе, на којима се представљају важне информације које су у интересу јавности.

- **Упутства и организација захтева**

Јасна упутства: На сајтовима јавних институција треба да буду јасно назначена упутства о томе како поднети захтев, који су обрасци потребни и какви су рокови за добијање одговора. Ово ће олакшати процес за све који траже информације и осигурати да они који подносе захтев могу лако добити потребне податке.

7.3. Како се утврђује које информације могу или не могу бити објављене?

Поступак утврђивања да ли ће нека информација бити објављена или не зависи од неколико фактора:

- **Преглед информација у контексту закона**

Процена јавног интереса: Ако је информација од јавног значаја и ако објављивање не угрожава ниједан од заштићених интереса (као што су национална безбедност или приватност), орган власти ће дозволити објављивање. Важно је да органи власти у сваком случају размотре да ли је јавни интерес већи од других интереса који могу бити заштићени.

- **Изузеци од објављивања**

Заштита приватности: Ако информација садржи личне податке, она се неће објавити без пристанка особе на коју се односи (осим у случају када је јавни интерес већи).

Национална безбедност: Информације које би могле угрозити безбедност земље, као што су војни или обавештајни подаци, неће бити доступне јавности.

Пословне тајне: Подаци који садрже информације о пословним плановима, уговорима који се односе на економске операције, као и информације које би могле нанети штету конкуренцији, могу бити изузети од јавног приступа.

- **Процес провере**

Консултације са стручњацима: Пре одлучивања о томе да ли ће нека информација бити објављена, органи власти могу консултовати правнике, стручњаке за безбедност или економске стручњаке како би утврдили да ли постоји ризик од повреде других законских интереса.

Организација рада у јавним институцијама приликом обраде захтева за приступ информацијама од јавног значаја подразумева прецизне и транспарентне процедуре. Доступност информација се осигурава кроз редовно објављивање на интернету, јасно обележене формуларе и упутства, као и путем јавних презентација. При одлучивању о томе које информације могу бити објављене, јавни органи морају водити рачуна о изузецима који се односе на националну безбедност, личне податке и економске интересе, али и о јавном интересу који оправдава објављивање података.

8. Контроле и механизми надзора

Контроле и механизми надзора над радом институција у остваривању права на информације од јавног значаја имају кључну улогу у осигурању транспарентности, унапређењу демократских процеса и обезбеђивању да се права грађана на приступ информацијама поштују. У Републици Србији, најважнији орган који врши надзор над применом закона о слободи приступа информацијама од јавног значаја је Повереник за информације од јавног значаја.

8.1. Ко надзире рад институција у остваривању права на информације од јавног значаја?

Повереник за информације од јавног значаја је независно тело које има кључну улогу у надзору и заштити права на приступ информацијама од јавног значаја. Основна функција Повереника је да осигура да органи власти поштују законске прописе који регулишу право на приступ информацијама од јавног значаја, као и да обезбеди правну заштиту грађана у случају када се не поштује ово право.

Основне надлежности Повереника су следеће:

- **Надзор над радом органа власти**

Повереник прати како јавни органи примењују закон и да ли правилно обрађују захтеве за приступ информацијама од јавног значаја.

Спроводи инспекцијске надзоре ради провере да ли институције испуњавају обавезе које имају према закону.

- **Разматрање жалби**

Грађани који су незадовољни одлуком органа власти да одбију приступ информацијама могу поднети жалбу Поверенику. Повереник је обавезан да разматра ове жалбе и донесе одлуку.

Ако Повереник утврди да је одбијање било незаконито, он може наредити органу власти да омогући приступ информацијама.

- **Превенција злоупотреба**

Повереник такође игра превентивну улогу у осигурању да се право на приступ информацијама не злоупотребљава, било да се користи за личну добит или да се угрожавају други легитимни интереси.

Повереник може упозорити институције ако се утврди да се приступ информацијама користи у супротности са законом.

- **Обавештавање и едукација**

Повереник има улогу у подизању свести јавности о правима на приступ информацијама, као и у едукацији органа власти о томе како да поштују ова права.

Објављује годишња извештаја о раду, који садрже статистику о бројним жалбама, као и препоруке и смернице за унапређење праксе.

8.2. Утицај Повереника на праксу доступности информација

Повереник за информације од јавног значаја има значајан утицај на праксу доступности информација у Републици Србији. Утицај се огледа у неколико аспеката:

- **Јачање транспарентности и одговорности органа власти**

Повереник помаже у стварању културе транспарентности, где органи власти постају свесни своје обавезе да грађанима омогуће лакши приступ информацијама.

Своје препоруке и одлуке Повереник објављује јавности, што доприноси подизању свести о правима на информације и обавезама власти.

- **Управљање жалбама и побољшање праксе**

Повереник је увео ефикасан механизам за жалбе, што значи да грађани имају правни пут да оспоре неправедно одбијање захтева. Овај механизам омогућава појединцима да добију правду у случајевима када се права на приступ информацијама не поштују.

Кроз систем жалби, Повереник даје конкретне смернице органима власти о томе како да поступају са захтевима и осигурају да примењују закон на правилан начин.

- **Препоруке и рад на унапређењу праксе**

На основу свог рада, Повереник издаје препоруке за органе власти које им помажу да побољшају своје поступке у вези с приступом информацијама.

Повереник има важну улогу у унапређењу правне праксе и даје смернице како органи власти треба да поступају у специфичним ситуацијама, на пример, када се ради о заштити личних података или националној безбедности.

- **Позитивна промена у јавним институцијама**

Повереник има снажан утицај на увођење стандарда и побољшање рада јавних институција у смислу транспарентности. Често долази до позитивних промена у организацији рада у институцијама, као што је убрзање обраде захтева и побољшање доступности информација.

Осим тога, институције почињу да усмеравају своје активности на правовремено објављивање информација, у складу са законом, како би избегле жалбе и санкције.

- **Утицај на праксу законодавства**

Повереник може предложити измене у законодавству ако се у пракси покажу недостатци у примени закона или ако се јаве нови изазови у доступности информација.

Повереник је важан саветодавни орган који може указати на потребу за ажурирањем и прилагођавањем закона у складу с новим друштвеним и технолошким промјенама.

Повереник за информације од јавног значаја игра кључну улогу у обезбеђивању транспарентности рада јавних органа и заштити права грађана на приступ информацијама. Кроз свој рад, Повереник не само да надзире институције, већ и активно утиче на побољшање праксе у обезбеђивању права на информације, разматрање жалби и давање смерница које воде ка повећању транспарентности и одговорности органа власти. Овај надзорни механизам је од великог значаја за даљи развој демократских процеса и оснаживање јавног поверења у институције.

9. Одговорност институција у случају одбијања захтева за приступ информацијама од јавног значаја

Одговорност институција у случају одбијања захтева за информације од јавног значаја и образложење одбијања су кључни елементи правног система који обезбеђује транспарентност и заштиту права грађана. Органи власти морају бити одговорни за одбијање захтева, а закон прописује обавезу детаљног образложења одбијања и санкције у случају кршења закона.

9.1. Како институције треба да образложе одбијање захтева?

Према Закону о слободи приступа информацијама од јавног значаја Републике Србије, ако јавни орган одбије захтев за приступ информацијама, обавезан је да:

- **Образложи одбијање**

Институција мора прецизно образложити разлоге одбијања, на основу једног од законских изузетака. Ови разлози могу бити повезани са заштитом личних података, националном безбедношћу, поверљивошћу података, или другим правним основама који оправдавају неоткривање информације.

Тиме се гарантује транспарентност одлуке, тако да подносилац захтева може разумети на основу чега је одбијен његов захтев.

- **Изложи правну основу за одбијање**

Поред образложења разлога, орган власти мора навести и правну основу која оправдава одбијање захтева, било да је то неки прописан изузетак из закона, као што су интереси националне безбедности, права трећих страна или заштита приватности.

- **Наведе могућност жалбе**

Институција мора обавестити подносиоца захтева о његовим правима на жалбу и објаснити процес подношења жалбе Поверенику за информације од јавног значаја, ако је захтев одбијен.

9.2. Санкције у случају кршења закона

Ако јавни органи не поступају у складу са законом или неправилно одбију захтев за приступ информацијама, постоје санкције које се могу применити. Санкције за кршење закона су важан механизам који гарантује одговорност институција и утиче на побољшање праксе транспарентности.

- **Санкције за одговорне особе у институцијама**

✓ Казнена одговорност**:** Закон предвиђа могућност да одговорне особе у јавним органима, које одбију захтев без законског оправдања или без адекватног образложења, сносе одговорност. То може укључивати новчане казне.

- ✓ Санкције за неодговарање**:** Ако институција не одговори на захтев у прописаном року, то се такође сматра кршењем закона и може довести до дисциплинских мера против одговорних лица.

- **Повереник као контролни орган**

Повереник за информације од јавног значаја има овлашћење да наложи органима власти да испуне обавезе које су прописане законом, укључујући објављивање информација које су незаконито одбијене.

Ако орган власти не поступи по одлуци Повереника, он може изрећи серије санкција, као што су новчане казне против самог органа или одговорних лица.

- **Поступци у случају да орган власти не поступи по налогу Повереника**

Ако орган власти не поступи у складу с налозима Повереника, може се обратити суду који може одлучити о даљим санкцијама, као што су новчане казне за орган који не поступа у складу с законом.

- **Дисциплинске санкције**

У случају да се утврди да су одговорни службеници јавног органа кршили закон, могу се применити дисциплинске мере, као што су опомене, упозорења, или чак отпуштање с радног места у случају тежих повреда.

Одговорност институција за одбијање захтева за приступ информацијама од јавног значаја и образложење таквих одлука од суштинског су значаја за функционисање демократије и заштиту права грађана. Институције морају дати јасно и законски засновано образложење сваког одбијања захтева, уз информисање подносиоца захтева о праву на жалбу. Санкције у случају кршења закона, укључујући новчане казне и дисциплинске мере, имају кључну улогу у спречавању злоупотреба и осигуравању да органи власти поступају у складу с правом и транспарентношћу.

10. Пример позитивног и негативног одговора институције на захтев за приступ информацијама од јавног значаја

10.1. Пример позитивног одговора

У овом примеру захтев је прихваћен јер информације које су затражене нису обухваћене изузецима који се налазе у закону. Институција је обезбедила тражене податке и обавестила подносиоца захтева о месту и начину преузимања информација.

Министарство финансија Републике Србије

Београд, 25. фебруар 2025.

РЕФ. БРОЈ: 123/2025

ЗАХТЕВ ЗА ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈАМА

Поштовани господине Јовановићу,

На основу Вашег захтева од 10. фебруара 2025. године, Министарство финансија Републике Србије овим путем одобрава приступ информацијама које сте затражили. Тиме Вам достављамо копију одлуке о расподели буџетских средстава за образовање за 2024. годину. Ове информације можете преузети лично у нашим просторијама на адреси: улица Пример 12, Београд, радним данима од 9:00 до 15:00 часова.

Уколико желите, можемо Вам послати копију електронским путем на адресу е-поште: jovan.jovanovic@example.com. Молимо Вас да нас обавестите ако изаберете ову опцију.

С поштовањем,

Министарство финансија Републике Србије

Директор за јавне финансије

(потпис)

10.2. Пример негативног одговора

У овом примеру, захтев је одбијен јер информације које су затражене садрже поверљиве податке који су заштићени из разлога националне безбедности. Институција је обавезна да ово образложи и обавести подносиоца захтева о праву на жалбу Поверенику за информације од јавног значаја.

Министарство финансија Републике Србије

Београд, 25. фебруар 2025.

РЕФ. БРОЈ: 124/2025

ОДБИЈАЊЕ ЗАХТЕВА ЗА ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈА

Поштовани господине Јовановићу,

У вези са Вашим захтевом од 10. фебруара 2025. године, Министарство финансија Републике Србије обавештава Вас да је захтев одбијен из разлога што информације које сте затражили садрже поверљиве податке који се односе на националну безбедност и обавезне информације које су привремено под посебном заштитом**.**

Сагласно члану 9. Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја, приступ овим информацијама је ограничен због заштите интереса националне безбедности.

Такође, обавештавамо Вас да имате право да поднесете жалбу Поверенику за информације од јавног значаја у року од 15 дана од дана пријема овог одговора, ако сматрате да је одлука неправилна.

С поштовањем,

Министарство финансија Републике Србије

Директор за јавне финансије

(потпис)

11. Пример одбијања захтева за приступ информацијама од јавног значаја или недостављања одговора („Ћутање управе“)

11.1. Пример 1: Одбијање захтева због националне безбедности

Приватно лице подноси захтев Министарству одбране за информације о јавним набавкама у војној индустрији. Министарство одбија захтев на основу изузетка који се односи на националну безбедност.

Министарство образлаже да објављивање ових информација може угрозити безбедност земље, јер се ради о војним набавкама које укључују осетљиву технологију.

Подносилац захтева може поднети жалбу Поверенику, али ако Повереник потврди разлоге Министарства, захтев ће бити одбијен.

11.2. Пример 2: Неодговорени захтев због административних проблема

Приватно лице подноси захтев за информације о одлукама локалне самоуправе. Локална самоуправа не одговара на захтев у року од 15 дана.

У овом случају, подносилац захтева има право да поднесе жалбу Поверенику за информације од јавног значаја.

Повереник може наложити локалној самоуправи да одговори на захтев и може наложити санкције у случају да се установи да је орган власти одговорност одложио или занемарио.

11.3. Пример 3: Одбијање захтева због заштите личних података

Приватно лице захтева податке о плаћеним порезима од појединачног предузећа.

Захтев може бити одбијен јер подаци који се траже садрже личне податке и пореске информације, што се сматра заштићеним према закону.

Ако подносилац захтева сматра да је одбијање неосновано, може поднети жалбу Поверенику, који ће утврдити да ли је заштита личних података оправдана или не.

Институције морају поштовати законске рокове и разлоге за одбијање захтева за приступ информацијама од јавног значаја. У случају да одбију захтев или не одговоре на њега, подносилац захтева има право да поднесе жалбу Поверенику, који ће размотрити законитост поступка и осигурати да се права грађана поштују.

Контрола поступања институција је кључна. Повереник може испитати сваку одлуку о одбијању захтева и може наредити органу да омогући приступ информацијама ако утврди да је одбијање незаконито. Ако институција не

поступи по налогу Повереника, може бити новчано кажњена. Повереник може такође препоручити дисциплинске мере за одговорне особе које су одговорне за одбијање или неадекватно поступање по захтевима.